

PUPA

Latviešu valodas
aģentūra

4/2021

LVA METODIKAS SKOLAS IZDEVUMS
LATVIEŠU VALODAS SKOLOTĀJIEM

AKTUĀLI. MŪSDIENĪGI. PRAKTISKI. KONCENTRĒTI. VIENKĀRŠI

Aktuālie jautājumi

“Valoda un teksti mums palīdz izzināt un saprast pašiem sevi, apkārtējo vidi un kultūru. Teksta radīšana ir jēgpilns process, kura laikā autors izmanto savu un citu pieredzi, rada jaunu informāciju, plāno, veido, pilnveido un prezentē tekstu” – jaunajā pamatizglītības standartā tekstam un tekstei ierādīta nozīmīga vieta, tos izceļot starp trim “lielajām idejām”.

Kādi ir būtiskākie mācību satura un pieejas akcenti, kas nodrošina šīs idejas iedzīvināšanu mācību stundā? Kādi ir teksti, kas palīdz izzināt un saprast pašiem sevi un pārējo pasauli? Par to šajā metodikas skolas “Pupa” izdevumā.

Rubrika

BAGĀTĪGĀ TEKSTU PASAULE

Kas ir teksts?

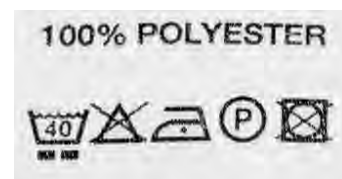
Šobrīd jēdziens *teksts* tiek lietots plašākā nozīmē. Teksti var būt izteikti ar vārdiem teikumos un rindkopās (nepārtraukti teksti), piemēram, stāsts, paziņojums, vēstule, raksts preses izdevumā u. c. Teksti var tikt piedāvāti rakstītā veidā vai audio (klausāmi), video (klausāmi un vizuāli uztverami) formā. Teksti var mīties ar grafikiem, tabulām, diagrammām, kartēm u. tml. Tie var būt multimodāli teksti, kuros ir izmantoti gan verbāli, gan vizuāli līdzekļi.

Daudzveidīga ir arī piekļuve tekstiem. Tie pieejami gan iespiestos izdevumos (grāmatās, žurnālos, bukletos u. c.), gan apkārtējā vidē (zīmes, uzraksti, afišas, reklāmas u. c.), gan tradicionālajos medijos, gan digitālajā vidē un citviet.

Teksts – mutvārdos izteikts vai rakstveidā fiksēts loģiski strukturēts, funkcionāli vienots jēdzieniski saistītu izteikumu kopums vai atsevišķs izteikums.

Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca

Ar tekstpratību saprot arī prasmi dekodēt citu zīmju sistēmas, tostarp matemātikas, informātikas zīmes, simbolus, ikdienā sastopamās piktogrammas u. c. zīmes (norādes, kā mazgāt vai gludināt noteiktus apģērba gabalus, kā pagatavot ēdienu, emocijzīmes u. c. datorrakstu zīmes, ceļa zīmes u. tml.) (Lazdiņa, 2018).

Daudzveidīgu tekstu izmantošana īpaši pieaug digitālajā komunikācijā un sociālajos medijos, kas nu jau ir visu mūsu ikdienas. Prasmes, kuras ir nepieciešamas, lai lasītu verbālu (vārdisku) tekstu, atšķiras no prasmēm, kuras nepieciešamas, apgūstot multimodālus tekstus. Tāpēc, mācot latviešu valodu, būtiski ir attīstīt teksta izpratnes un veidošanas prasmes, strādājot gan ar tradicionāliem, gan ar daudzveidīgiem mūsdienu tekstiem. Tas ļaus skolēniem tekstos ātrāk un dziļāk saprast galveno domu, nolūku un emocionālo noskaņu.

Pamatizglītības programmas paraugā nosauktie piemēri atklāj tekstu daudzveidību:

1.-3. klase	afiša, apraksts, apsveikums, atskaite, diagramma, dzejolis, filma, ielūgums, instrukcija, īsziņa, kalendārs, karte, komentārs, komikss, luga, mutvārdu saruna, (kārtības, spēles) noteikumi, pasaka, (TV, pasākuma) programma, plakāts, (ēdiena) recepte, reklāma, sludinājums, stāsts, tradicionālā un mūsdienu folklorā (anekdote, nostāsts, tautasdziesma u. c.), vēstījums, privātā vēstule
4.-6. klase	anketa, anotācija, dienasgrāmata, (produkta) etiķete, infografika, informatīva lapa, informatīvs buklets, intervija, e-pasta vēstule, lietišķā vēstule, vēsturisks dokuments, video/filmas teksts
7.-9. klase	aforisms, atsauksme, CV (dzīvesgājums), emuārs, eseja, grafiti teksts, iesniegums, konspekts, kopsavilkums, motivācijas vēstule, pārskats, pārspriedums, paskaidrojums, pieteikums, recenzija, romāns, scenārijs, ticējums, vizītkarte, zīmīte

Jaunie mācību satura un pieejas akcenti

Z. Anspoka (2002) par svarīgāko valodas apguves vienību norādījusi tekstu, jo tieši tekstā atklājas tās likumsakarības, kas būtiskas pareizizrunas un pareizrakstības aspektā. Viņa arī uzsver, ka tekstu ir svarīgi izmantot kā līdzekli valodas izpētei, ierosmei jauna teksta radīšanā.

Jaunā standarta sadaļā "Teksts un tekstveide" izvirzītas divas svarīgākās pamatatziņas jeb "lielās idejas". Abās standarta pamatatziņās atklājas iepriekšminētās Z. Anspokas atziņas. Šobrīd valodas eksperti tās sauc par "iedevuma" (lasa, analizē u.c. tekstu) un "atdevuma" (veido jaunu tekstu) daļu. "Tekstpratība un tekstveide ir teksta izmantošanas divas puses. Tekstpratību veido prasme uztvert (lasīt, klausīties, vērot), saprast un jēgpilni interpretēt iegūto informāciju. Savukārt skolotājiem jau labi zināmais tekstveides apguves saturs ir saistīts ar teksta radīšanu mutvārdos un rakstos [..]. Bez labas tekstpratības nav iespējama tekstveides prasme. Tikai ilgstoša, rūpīga tekstu uztvere un analīze nodrošina prasmi noteiktas formas tekstu izveidot" (Šalme, 2019).

Viena no "lielajām idejām" ir "valoda un teksti mums palīdz izzināt un saprast pašiem sevi, apkārtējo vidi un kultūru". Šī pamatatziņa uzsver "lasīšanas nozīmi un dažādus literāros un informatīvos tekstus kā avotu, kas ļauj skolēniem iepazīt pašiem sevi, saprast savas domas, izjūtas, vērtības, sapņus, mērķus un cerības" (Pamatizglītības programma). Lai to nodrošinātu un lai lasīšana sagādātu prieku un kļūtu par ieradumu, nepieciešams izmantot interesantus, daudzveidīgus tekstus, kas spēj aizraut gan meitenes, gan zēnus ar dažādām interesēm un spējām – gan literārus, gan informatīvus, vides tekstus, tekstus dažādās vidēs, tostarp digitālajā.

V. Kalnbērziņa (2018) ierosina skolotājam ar skolēniem vienoties par to, kas ir teksts, piemēram, vai emocijzīme ir uzskatāma par tekstu. Tieši tāpat par tekstu var uzskatīt grafiti uz sienas, karti, norādes, ceļa zīmes u. c. S. Pošeiko (2018) pētījusi zīmju potenciālu skolēnu pašizziņas un jēgpilnas mācīšanās attīstībā. Verbālo un neverbālo zīmju izmantojums ir attiecināms ne tikai uz valodu jomas mācību priekšmetiem, bet uz visu mācību procesu kopumā. Viņa skaidro, ka zīmju izmantojums un zīmju apguve mācību procesā tiek saistīta, pirmkārt, ar sarunām par aktuāliem jautājumiem, skolēnus interesējošiem tematiem un ar aktīvu un radošu darbošanos: literāru tekstu izveidi, zīmēšanu, diagrammu un shēmu veidošanu u. tml. "Individuālā dzīves pieredze balstās uz dzīvošanu zīmju realitātē, kurā mēs mācāmies lasīt zīmes un caur tām iepazīt sevi, citus un pasauli, kurā mēs lietojam zīmes un radām jaunas zīmes" (Pošeiko, 2018:102). Noteiktu informāciju iespējams nolasīt pat no klases iekārtojuma, piemēram, vairāki galdi vienuviet norādīs uz iespējamu darbu grupās, uz galda saliktie mācību materiāli ļaus izteikt minējumus par mācību darbībām. Tāpat bieži mācību procesā tiek izmantoti videomateriāli, kuros ir gan valodas līdzekļi mutvārdu un rakstveida formā, gan skaņas un trokšņi, gan arī reālas un iztēlē radītas vides ainas, apvienojot dažādus informācijas līdzekļus un kanālus. Arī apkārtējā vidē informāciju iespējams nolasīt no dažādiem uzrakstiem, zīmēm, attēliem, krāsu salikumiem, video, skaņu un simbolu kombinācijām. Prasme lasīt šādus tekstus tiek saukta par multimodālo tekstpratību (Pošeiko, 2018).

Kas ir tekstpratība?

Kas ir tekstpratība? Ar ko tā atšķiras no lasītprasmes? Runājot par lasītprasmi, mēs saprotam prasmi "atveidot skaņas ar burtiem, savienot burtus vārdos, uztvert, izprast, analizēt un novērtēt rakstītu tekstu, apzināties lasīšanas mērķi un izvēlēties atbilstīgu lasīšanas veidu, ievērojot lasītāja kultūru. Svarīgākie lasītprasmes kvalitātes rādītāji ir apzinātība, pareizība, izteiksmīgums un lasīšanas temps" (Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca). Savukārt tekstpratība ir "spēja apieties ar rakstīto vārdu plašākā nozīmē — tekstu izpratnē un veidošanā" (Tēzaurs).

Tāpēc liela nozīme mācību saturā "ir piešķirta mācību procesa posmam (valodu izglītībā šo posmu dēvē par iedevumu), kurā skolēni gūst zināšanas un jaunu pieredzi – klausoties, lasot un vērojot. Jo vairāk skolēni dzirdēs, izlasīs un ievēros (skolā, uz ielas, teātrī, muzejā, lielveikalā un citviet), jo satura ziņā bagātāks un daudzveidīgāks būs viņu radītais teksts runā un rakstos" (Pamatizglītības programma). Viens no līdzekļiem, kā paplašināt skolēnu zināšanas un pieredzi, ir teksts. Literatūras un citu tekstu lasīšana, izzināšana ir skolēnu domāšanas, zināšanu un pasaules izpratnes pamats.

Ļoti nozīmīgs ir posms, kurā skolēni iedziļinās teksta saturā, veic uzdevumus tā dziļākai izpratnei, analizē tekstā vērojamās gramatikas likumsakarības u. c. Jaunais saturs, ko skolēns ir apguvis lasot, klausoties vai vērojot, padziļināti tiek saprasts, ja to izmanto, pašam radot savu tekstu (mutvārdos vai rakstu formā). Jauniegūtā informācija, kas tiek apstrādāta un ar pašradītu tekstu nodota citiem, vislabāk saglabāsies arī skolēna atmiņā.

Šo procesu no teksta lasīšanas līdz jauna teksta radīšanai var attēlot šādi:

Īpaša uzmanība ir pievērsta teksta tapšanas posmiem: melnraksta veidošanai, atgriezeniskās saites iegūšanai no skolotāja un klasesbiedriem, teksta uzlabošanai un tīrraksta veidošanai, koncentrējoties uz teksta tapšanas procesu kā nozīmīgu mācību darba sastāvdaļu.

Mūsdienu skolēns attiecībā uz tekstpratību raksturojams šādi: "Viņam jāprot ērti justies tekstuālā pasaulē: dziļi izprast izlasītos tekstus un tikpat brīvi tekstus radīt" (Šalme, 2018:64).

Es daru tā

Daudzveidīgi teksti tiek ietverti gan esošajos, gan arvien mērķtiecīgāk – jaunajos mācību līdzekļos. Daži piemēri no mācību grāmatas 1. klasei *Latviešu valoda* mazākumtautību skolā 1. daļas:

1) daudzveidīgi verbāli teksti – vārdi, vārdu savienojumi, teikumi, dzejoļi, tautasdziesmas, stāsti, īsziņu sarakste (84. lpp.), vēstule, adrese uz aploksnes (85. lpp.), apsveikums (90. lpp.), instrukcija (94. lpp.), aptauja (98. lpp.) u. c.;

2) vizuāli uztverami teksti:
 piktogrammas, kas norāda uz darbu grupās, spēli u. c. 47.–49. lpp. laikapstākļu apzīmējumi,
 51. lpp. pulkstenis, darba laiks uz bibliotēkas durvīm,
 52., 84. u. c. lpp. simboli vārdu nozīmju skaidrošanai,
 63. lpp. shēma gadskārtu rituma attēlošanai,
 66. lpp. afiša,
 68. lpp. cenu zīmes,
 70., 71. lpp. Latvijas un Eiropas karte,
 81. lpp. kalendārs,
 87. lpp. spēles instrukcija zīmējumu veidā,
 94. lpp. instrukcija dāvanas izgatavošanai, daudzveidīgi attēli u. c.

Daudzveidīgi teksti iekļauti arī metodikas skolas autores L. Krastiņas veidotajā materiālā 4. klasei "Dzīvnieku vārdi". Materiālā atrodami gan literāri, gan informatīvi teksti par dzīvniekiem, gan sludinājums, grāmatas vāka attēls, tabulas, gan uzdevumi, kas skolēnu rosina lasīt tekstus tīmeklī. Materiālā arī parādīts, kā veidot tekstpratību ("iedevuma daļa" – process – "atdevuma daļa"):

- vispirms skolēni pēta sludinājumus tīmeklī, vēro, kāda informācija tur ievietota, kādiem mērķiem šie sludinājumi veidoti, spriež, kur sludinājumus varētu izvietot,
- tad sameklē sludinājumu literārā tekstā, spriež, vai un kāpēc tekstā noteiktie sludinājumi sasniegs savu mērķi,
- paši veido un noformē sludinājumu.

Kā strādāt ar multimodāliem tekstiem? Lūk, mācību stundas videofragmentā varam vērot, kā skolotājs virza mācīšanos, lai noteiktu multimodāla teksta galveno domu. Pieredzē dalās Salaspils 2. vidusskolas skolotāja Baiba Asare.

Mājasdarbs

Atlasīt kādai no nodarbībām/stundām vecumam atbilstīgus dažāda veida tekstus. Izveidot nodarbības/stundas plānu.

Ieteicams izmantot iepriekšējos metodikas skolas izdevumos piedāvāto informāciju:

1. Dažādas pieejas nodarbību plānošanā 2/2019
2. Runas darbības veidi. Klausīšanās 3/2019
3. Lasītprasme. Kā strādāt ar tekstu? 2/2020
4. Daudzveidīgie jautājumi 3/2021

Norādes par mājasdarba sagatavošanu:

- mājasdarbu iesūtīt Word formātā,
- norādīt savu vārdu, uzvārdu,
- norādīt mērķauditoriju un vecumu, kam materiāls veidots (ja veidojat mācību materiālu),
- norādīt izmantotos resursus – tīmekļa adresi, izmantoto grāmatu, uzdevumu krājumu u. c., ievērojot autortiesības (ja veidojat mācību materiālu).

Iesūtot mājasdarbu, metodikas skolas dalībnieks piekrīt dalīties ar savu pieredzi (piekrīt, ka visu dalībnieku mājasdarbi tiek izsūtīti pārējiem aktīvajiem dalībniekiem) un neiebilst, ka viņa iesūtītais darbs var tikt publicēts kādā no metodikas skolas izdevumiem.

Katrs metodikas skolas dalībnieks, kurš līdz 25. maijam būs iesūtījis izvēlēto mājasdarbu, saņems visu dalībnieku iesūtītos materiālus.

Mājasdarbu, atsauksmes par šo izdevumu un ierosinājumus, lūdzu, sūtiet metodei Lindai Krastiņai uz e-pastu: pupa.metodikasskola@gmail.com **līdz 25. maijam!**

Metodikas skolas kursa noslēgumā visi aktīvie dalībnieki saņems LVA apliecinājumu un latviešu valodas mācīšanai noderīgas balvas.

Aicinājums diasporas ģimenēm – radi slēpni „Mans dārgums Latvijā”!

Lai arī ikdienā Tu dzīvo ārpus Latvijas, izveido slēpni Latvijā, un tas te būs vienmēr – priecēs citus un gaidīs Tevi ciemos.

Tavs slēpnis tiks ietverts slēpņu sērijā “Mans dārgums Latvijā”. Nebēdā, ka Latvijā Tev nepieder pilsēta, upe vai kalns. Tas ir sākums, salīdzinot ar to, ka Tev Latvijā pieder pašam savs slēpnis. Izvēlies sev nozīmīgu vietu Latvijā. Sūti mums vietas koordinātas un aprakstu, kāpēc Tu vēlies izlikt slēpni tieši tur. Gaidām Tavu slēpņa ideju līdz 20. maijam. Sīkāka informācija [plakātā](#). Aiziet, slēpņosim!

Spēļu spēles un kļūstu gudrāks?

Ikmēneša konkursi turpinās! Sekojiet līdzi jaunumiem valoda.lv un aiciniet bērnus piedalīties ikmēneša konkursos!

Spēļu klubīņš vienu reizi mēnesī izsludina konkursu, kur dažāda vecuma bērni var spēlēt aizraujošas spēles un mācīties latviešu valodu, kā arī, izpildot konkursa noteikumus, piedalīties balvu izlozē.

Galda spēļu komplekts pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem

Galda spēļu komplekts ir izstrādāts ESF projektā Nr. 8.3.1.1/16 „Kompetenču pieeja mācību saturā”. Galda spēles ietver bērnu vecumposmam, darbības videi, interesēm atbilstīgu leksiku un runas situācijas.

Galda spēļu komplektu 2020. gadā kā dāvinājumu ir saņēmušas visas Latvijas pirmsskolas izglītības iestādes un sākumskolas. Lai paplašinātu izmantošanas iespējas, daļu materiālu izvietojam tiešsaistē un drukai piemērotā formātā. Tās atrodamas [šeit](#).

Palīgs ģimenēm, atgriežoties Latvijā

Katru gadu reemigrējušo skolēnu skaits Latvijas izglītības iestādēs pieaug. Lai skolēni veiksmīgāk integrētos mācību un sabiedriskajā vidē Latvijā skolā, Latviešu valodas aģentūra izstrādājusi „Ceļvedi pedagogiem darbam ar reemigrantu bērniem” un „Ceļvedi vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un bērna mācības Latvijā skolā”.

Ceļvedis
pedagogiem
darbam ar
reemigrantu
bērniem

Ceļvedis vecākiem:
ģimenes
atgriešanās
Latvijā un bērna
mācības
Latvijā skolā

IZMANTOTIE RESURSI

Andrejeva, A., Birzgale, E., Jaks, A., Kavrusa, S., Krastiņa, L., Laiveniece, D., ... Zariņa, S. (2020). *Latviešu valoda 1.-9. klasei. Mācību priekšmeta programmas paraugs*. [skatīts 10.04.2020.] Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/318>

Anspoka, Z. (2002). *Lingvokomunikatīvā pieeja dzimtās valodas mācībās: problēmas un risinājumi*. Valodu apguve: problēmas un perspektīva : zinātnisko rakstu krājums/ Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija

Kā noteikt multimodāla teksta galveno domu? (2020). LVA, ESF projekts „Kompetenču pieeja mācību saturā”. Video pieejams: <https://youtu.be/VluT-e3rMY0>

Krastiņa, L. (2020). *Lietpratības izglītības īstenošanas iespējas latviešu valodas kā dzimtās valodas mācību priekšmetā sākumskolā*. LiepU maģistra darbs

Lazdiņa, S. (2018). *Galvenie ar mācību saturu un pieeju saistītie jautājumi latviešu valodas mācīšanā*. Prezentācija mācību satura ieviešanas seminārā

Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem. 2018. gada 27. novembra noteikumi Nr.747. [tiešsaiste] [skatīts 02.12.2019.] Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768>

Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A. (2011). *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. LVA, LVI. Pieejams: <http://maciunmacies.valoda.lv/images/Macies/Vardnicas/Vardnica.pdf>

Šalme, A., Kursīte, R. (2019) *Valodu mācību joma. Jautājumi mācību satura veidotājiem*. [tiešsaiste] Valsts izglītības satura centra (VISC) īstenojot projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” vietne. [05.02.2019.] – [skatīts 10.04.2020.] Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/valodu-macibu-joma-jautajumi-macibu-satura-veidotajiem>

Tagad. (2018). Zinātniski metodisks izdevums, 1/2018 (11), LVA. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/TAGAD_1.2018_web_small.pdf

Tēzauris. *Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca*. [tiešsaiste] – [skatīts 04.04.2020.] Pieejams: <https://tezaurs.lv/>

Attēli:

Apģērba kopšanas zīmes. Pieejams: <https://starye-veschi.ru/wp-content/uploads/2019/07/zudob-ko8d3b8.jpg>

Geocaching logo. Pieejams: <https://www.madeiratrailtours.com/wp-content/uploads/2020/07/geocachinglogo.jpg>